

Zdzisław Jan Małecki

ODSŁONY I ZASŁONY KATYŃSKIE

Streszczenie: Katyń to w świadomości Polaków niemal symbol kojarzący się z ludobójczą polityką władz sowieckich wobec narodu polskiego. Wymordowanie w 1940 roku 21857 obywateli polskich – oficerów zawodowych i rezerwy Wojska Polskiego oraz Korpusu Ochrony Pogranicza, Straży Granicznej i Więziennej, funkcjonariuszy Policji Państwowej, Policji Województwa Śląskiego, bez żadnego sądu było ludobójstwem dokonanym na obywatelach polskich.

Słowa kluczowe: Katyń, Nikita Chruszczow, Komitet Katyński w Londynie, Solidarność.

Rzeczypospolita, mimo sowieckiej inwazji 17 września 1939 r., nigdy nie wypowiedziała formalnie wojny Sowiecom. Zaskoczenie wtedy było tak duże, że rząd polski nie zareagował tak jak powinien. Wtedy jeszcze Polacy nie wiedzieli, że Sowieci z Niemcami zawarli w dniu 23 sierpnia 1939r. układ „o przyjaźni i granicy” oraz o nieagresji pomiędzy ZSRR a Niemcami zwany paktem Ribbentrop – Mołotow. Ponadto pakt uwzględniał podział łupu, jakim stała się Polska a tym samym przypieczętowanie czwartego rozbioru Polski oraz strefę wpływów w Europie. Niejasność sytuacji dla będących w odwrocie polskich wojsk, spotęgował rozkaz Naczelnego Wodza Rydza-Śmigłego brzmiący, że ogniem należy odpowiadać jedynie w przypadku ataku. Sojusznicy Polski – Anglia i Francja – uznali, że nie są w stanie wojny z Sowiecami, gdyż zawarte pakt z Rzeczypospolitą, ograniczały się do współdziałania.

W następstwie tegoż rozkazu, część polskich oddziałów na wschodnich rubieżach Rzeczypospolitej poddawała się Rosjanom a część podjęła walki, podczas których Sowieci ponieśli dotkliwie straty. Polscy jeńcy wojskowi początkowo w ogromnej większości zostali umieszczeni w 138 sowieckich obozach filtracyjnych podlegających Armii Czerwonej, skąd skierowano ich do uruchomionych obozów zbiorczych podlegających

prof. nadzw. dr hab. inż. Zdzisław Jan Małecki – Instytut Badawczo-Rozwojowy Inżynierii Lądowej i Wodnej „Euroexbud” w Kaliszu

NKWD w Starobielsku, w monastyrze koło Ostaszkowa oraz na początku listopada trzeci w Kozielsku.

Katyń to w świadomości Polaków niemal symbol kojarzący się z ludobójczą polityką władz sowieckich wobec narodu polskiego. Wymordowanie w 1940 roku 21857 obywateli polskich – oficerów zawodowych i rezerwy Wojska Polskiego oraz Korpusu Ochrony Pogranicza, Żandarmerii, Straży Granicznej i Więziennej, funkcjonariuszy Policji Państwowej, Policji Województwa Śląskiego bez żadnego sądu było ludobójstwem dokonany na obywatelach polskich.

Wiosną 1942 roku polscy przymusowi robotnicy z Poznania (Kraju Warty) i wchodzący w skład załogi pociągu naprawczego Bauzug 2005 München, powiadomieni przez Polkę, mieszkankę pobliskiej wioski Nowe Batoki, udali się na uroczysko Kozie Góry w lesie katyńskim, gdzie odnaleźli masowe groby polskich oficerów i postawili dwa brzożowe krzyże. Dnia 13 kwietnia 1943 roku niemieckie radio podało wiadomość o odkryciu grobów katyńskich. Po odtajeniu ziemi, rozpoczęto prace ekshumacyjne. Kilka dni później do ekshumacji włączył się Polski Czerwony Krzyż, wysyłając do Katynia komisję techniczną która przyjęła na siebie główny ciężar makabrycznych prac. Z dołów śmierci wydobyto według danych niemieckich 4143 zwłoki (według PCK 4243).

25 września 1943 roku, na tereny podsmoleńskie wkroczyły oddziały Armii Czerwonej. Mogiły w lesie katyńskim zostały rozkopane przez NKWD a specjalna komisja profesora Nikołaja Burdenki rozpoczęła w dniach 16 – 23 stycznia 1944 r. reekshumację zwłok. Komisja Burdenki w swoim oświadczeniu, winę za zbrodnię dokonaną rzekomo jesienią 1941 roku, obwiniła Niemców. Po zakończeniu prac badawczych cały ten teren został splantowany.

W sprawie katyńskiej nie można było liczyć na wsparcie aliantów. Anglosaskie czynniki polityczne, w latach wojny, wykazywały lojalność wobec Związku Sowieckiego, dołożyły starań aby nie nagłaśniać sprawy mordu katyńskiego ale wręcz przeciwnie wywierały w tym celu presję na polski rząd na obczyźnie. Zachód zmierzał do jak najszybszego zatarcia śladów mordu katyńskiego. Pierwszymi ofiarami ukrywanej przez Sowieców i koalicjantów zachodnich zbrodni katyńskiej z dużym prawdopodobieństwem byli m.in. członkowie rządu polskiego, uczestnicy tajemiczej

katastrofy gibraltarskiej 4 lipca 1943 r. na lotnisku North Front. Śmierć wtedy poniósł generał Władysław Sikorski, Premier i Naczelny Wódz Rzeczypospolitej. Podczas procesu norymberskiego prokuratorzy sowieccy przed Międzynarodowym Trybunałem Wojskowym usiłowali winą za Katyń, obciążyć Niemców, jednak bez powodzenia czego następstwem było pominięcie sprawy w końcowym werdykcie.

Dopiero 1 października 1951 roku podczas wojny koreańskiej, kiedy po dwóch przeciwległych stronach stanęli niedawni sprzymierzeńcy, sprawą katyńską zajęła się specjalna komisja Kongresu Stanów Zjednoczonych, która wydała jednomyślne orzeczenie, że za mord popełniony w Katyniu jest odpowiedzialny Związek Sowiecki. Opracowany materiał dowodowy został przekazany w celu wniesienia skargi do Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości, jednak ONZ nie nadało sprawie dalszego biegu. O Katyniu przypominały bezustannie polskie środowiska emigracyjne na całym świecie.

Prawda o Katyniu mogła zostać ujawniona już po 1956 roku. Nikita Chruszczow dokonując rozliczenia ze Stalinem na XX Zjeździe KPZR, który odbył się w lutym 1956 roku, zaproponował politykę „aktywnej koegzystencji”. Na zjeździe w sprawie Katynia nie padło jednak ani jedno słowo. Tegoż samego roku przed zjazdem Chruszczow skontaktował się z Biurem Politycznym PZPR i wyraził gotowość zapisania Katynia na konto zbrodni stalinowskich, ale polscy komuniści się na to nie zgodzili. Dnia 26 lipca 1956 roku, członkowie amerykańskiej Komisji Dochodzeniowej z lat 1951 – 1952, skierowali list do Chruszczowa, w którym wezwali go do uznania sowieckiej winy za mord katyński. Było to precedensowe wydarzenie w historii amerykańskiego Kongresu. W tym samym czasie z żądaniem powołania międzynarodowego trybunału ponownie wystąpił w Londynie generał Władysław Anders. Na początku 1957 roku Warszawa uznała prawo Związku Sowieckiego do utrzymywania swych wojsk na terenie Polski. Tegoż roku Chruszczow zdając sobie sprawę z tego, że będzie rosła z roku na rok niechęć polskiego społeczeństwa do Związku Sowieckiego zaproponował Gomułce wydanie wspólnego oświadczenia w sprawie Katynia, w którym winą za zbrodnię katyńską obciążony zostanie Stalin. Jednak to właśnie Władysław Gomułka stanowczo przeciwstawił się ujawnieniu prawdy. 20 lipca 1957 roku w tygodniku „7 Tage”, wychodzącym w

Speyer, ukazał się sensacyjny dokument, mińskiego NKWD dotyczący likwidacji trzech obozów w Kozielsku, Starobielsku i Ostaszkowskie, który został odnaleziony w piwnicy więzienia w Mińsku a pozostawiony przez uciekających enkawudzistów w pośpiechu przed nadciągającymi Niemcami. Pomimo sensacyjnej treści publikacja przeszła niemal bez echa. Sprawa Katynia jeszcze raz powróciła w kontaktach Chruszczowa z Gomułką siedem lat później na krótko przed odsunięciem sowieckiego przywódcy od władzy.

Po XXII zjeździe KPZR w 1961 roku w PZPR oraz w polskim korpusie oficerskim wywiązała się dyskusja na temat Katynia. Decyzją Gomułki, 5000 oficerów, w tym szef Głównego Zarządu Politycznego Wojska Polskiego generał Janusz Zarzycki, musiało pożegnać się ze służbą. W 1965 roku ujawnienia prawdy domagali się tzw. partyzanci z prezentującym nacjonalistyczne i antysemityczne poglądy generałem Mieczysławem Moczarem na czele, a tym samym próbowali osłabić pozycję Gomułki.

Do najważniejszego zdarzenia doszło dopiero w 1971 roku w Londynie. Pod przewodnictwem Lorda Barnby'ego, powstało angielsko – polskie stowarzyszenie: Fundusz na rzecz Budowy Pomnika Katyńskiego, którego celem było wzniesienie obelisku w Londynie. Z niewyjaśnionych jednak bliżej przyczyn rozmowy na temat lokalizacji pomnika z władzami w Shepperd's Green zostały zerwane. W późniejszym czasie Rada Wielkiego Londynu, wyznaczyła inne miejsca lokalizacji pomnika, których Komitet nie mógł zaakceptować. W końcu władze Royal Borough zaproponowały na miejsce lokalizacji pomnika cmentarz Gunnersbury, na którym jest pochowanych wielu Polaków, w tym generał Bór – Komorowski. Ambasadorowie Moskwy i Warszawy gwałtownie zaprotestowali przeciwko temu projektowi. Najwięksi zwolennicy tegoż projektu otrzymywali telefony z pogrózkami. Działy się także rzeczy o wiele gorsze a m.in. została otruta żona biznesmena o polsko-niemieckich korzeniach, który zaangażował się w działalność Komitetu Katyńskiego. Komitet nie dał się jednak zastraszyć i dnia 1 lipca 1976 roku na cmentarzu Gunnersbury odbyła się uroczystość wmurowania kamienia węgielnego. 18 września 1976 roku w obecności Prezydenta Rzeczypospolitej na uchodźstwie Stanisława Ostrowskiego nastąpiło odsłonięcie pomnika w którym uczestniczyła delegacja amerykańskiego Komitetu Katyńskiego oraz przedstawiciel ambasada-

dy amerykańskiej bez przedstawicieli rządu brytyjskiego i krajów zachodnio-europejskich.

Działalność Komitetu Katyńskiego w Londynie oraz wzniesienie obelisku było bardzo ważne dla opozycji podziemnej ówczesnej Polski. Podczas narodowych manifestacji w Polsce, Katyń odgrywał istotną rolę. Podjęcie przez podziemną opozycję sprawy mordu katyńskiego było dla ówczesnych przywódców państwa polskiego dużym kłopotem. W roku 1975 rząd polski zaostrzył kurs, poprzez wydanie wytycznych przez Główny Urząd Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk które brzmiały: „że należy powstrzymać wszelkie próby przypisywania Związku Sowieckiemu winy za śmierć polskich oficerów w Katyniu”. Komitet Obrony Robotników (KOR), wezwał rząd polski, aby rozpoczął proces wyjaśniania sowieckiej „zbrodni przeciwko ludzkości”. Od połowy lat siedemdziesiąt co roku 1 listopada w Dzień Wszystkich Świętych – Polacy gromadzili się na Cmentarzu Powązkowskim i pośrodku małego lasu brzozowego, odprawiali patriotyczne nabożeństwa ze ofiary Katynia w tzw. „Dolince Katyńskiej”. W 40 rocznicę zbrodni Katyńskiej, Polacy na całym świecie wraz z polską prasą opozycyjną, rok 1980 ogłosili „Rokiem Katyńskim”. Opozycja stała się rzecznikiem rodzin katyńskich, które chciały wyjaśnić okoliczności mordu, dowiedzieć się, gdzie znajdują się groby pomordowanych a także odwiedzić miejsca zbrodni. W czasach „Solidarności” kraj zalewały ulotki z artykułami o Katyniu. W Dzień Wszystkich Świętych w 1980 roku na Cmentarzu Powązkowskim setki Polaków oddało hołd pomordowanym w Katyniu.

Latem 1980 roku polscy robotnicy pracujący w Związku Radzieckim przy budowie rurociągu „Przyjaźń” natrafili w pobliżu miasta Orenburg na ciała polskich oficerów. Powstało wtedy przypuszczenie, że mogą to być groby jeńców z obozu w Starobielsku. Po tym wydarzeniu polscy robotnicy zostali natychmiast odesłani do kraju. W 1981 roku na początku grudnia na Cmentarzu Powązkowskim tysiące Polaków wzięło udział w symbolicznym wmurowaniu kamienia węgielnego pod pomnik ofiar Katynia. Członkowie „Solidarności”, Konfederacji Polski Niepodległej i rodziny ofiar wzniesli najpierw krzyż brzozowy, który ozdobili kwiatami i flagami narodowymi i umieścili napis „Katyń 1940”. 13 grudnia 1981 roku

wprowadzono stan wojenny. „Solidarność” została zdelegalizowana, a prowizoryczny pomnik na Powązkach został przez władze usunięty.

Pierwsze symptomy zmiany stanowiska Moskwy w sprawie katyńskiej pojawiły się, gdy sekretarzem generalnym KPZR był Michaił Gorbaczow. W połowie października 1987 roku Telewizja Polska po raz pierwszy przedstawiła zdjęcia z grobów katyńskich. W lutym 1988 roku po raz drugi w Warszawie obradowała przez tydzień polsko-radziecka komisja historyków, która „nie uzyskała postępu w wyjaśnieniu wszystkich okoliczności tragedii katyńskiej”. W marcu 1988 roku grupa polskich artystów, naukowców i redaktorów naczelnych wydawnictw wystosowała list otwarty, w którym wezwano sowieckich kolegów do ujawnienia prawdy o Katyniu. 10 marca 1988 roku słowo Katyń po raz pierwszy padło publicznie w polskim sejmie. Poseł Ryszard Bender, historyk z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, domagał się wyjaśnienia mordu z 1940 r. Także w 1988 roku z inicjatywy Prymasa kard. Glempa został postawiony na terenie Kozich Gór 5-metrowy krzyż dębowy z umieszczoną na nim inskrypcją „W tym miejscu zostanie wzniesiony krzyż upamiętniający śmierć polskich oficerów”. W listopadzie 1989 roku pierwszy premier Trzeciej Rzeczypospolitej Tadeusz Mazowiecki odwiedził Katyń, podczas swej pierwszej wizyty w Związku Radzieckim. Podczas wizyty prezydenta Jaruzelskiego w ZSRR w kwietniu 1990 r., Gorbaczow powiedział, że niedawno odnalezione zostały dokumenty które „pośrednio, choć w przekonujący sposób wskazują na to, że tysiące polskich obywateli, którzy dokładnie przed półwieczem zginęli w lasach smoleńskich, było ofiarami Berii i jego pomocników”. W 1991 roku dokonano pierwszych ekshumacji. 14 października 1992 roku, specjalny wysłannik prezydenta Rosji, profesor Rudolf Pichoja, złożył na ręce prezydenta RP kopie dokumentów decyzyjnych dotyczących zbrodni katyńskiej.

Polski świadek zeznaje przed Specjalną Komisją Kongresu USA

Moskwa 28.09.1939 r., mapa IV rozbioru Polski,
podpisy Stalina i Ribbentropa

Zeznania Polaka z zasłoniętą twarzą przed Specjalną Komisją Kongresu USA

СССР

НАРОДНЫЙ КОМИССАРИАТ
ВНУТРЕННИХ ДЕЛ

3 марта 1940 г.

№ 794/5

г. МОСКВА

13. III 1940
СОВ. СЕКРЕТНО

от 5. III 1940

Ц К В К П (б)

товарищу С Т А Л И Н У

В. Берия
А. М. Колосов
Административный отдел

В лагерях для военнопленных НКВД СССР и в тюрьмах западных областей Украины и Белоруссии в настоящее время содержится большое количество бывших офицеров польской армии, бывших работников польской полиции и разведывательных органов, членов польских националистических к-р партий, участников вскрытых к-р повстанческих организаций, перебежчиков и др. Все они являются заклятыми врагами Советской власти, предположенными несправедливости к советскому строю.

Т. Калинин - 3
7. Саганович - 2

Военнопленные офицеры и полицейские, находясь в лагерях, пытаются продолжать к-р работу, ведут антисоветскую агитацию. Каждый из них только и ждет освобождения, чтобы иметь возможность активно включиться в борьбу против советской власти.

Органами НКВД в западных областях Украины и Белоруссии вскрыт ряд к-р повстанческих организаций. Во всех этих к-р организациях активную руководящую роль играли бывшие офицеры бывшей польской армии, бывшие полицейские и жандармы.

Среди задержанных перебежчиков и нарушителей гос-

С подлинным верно

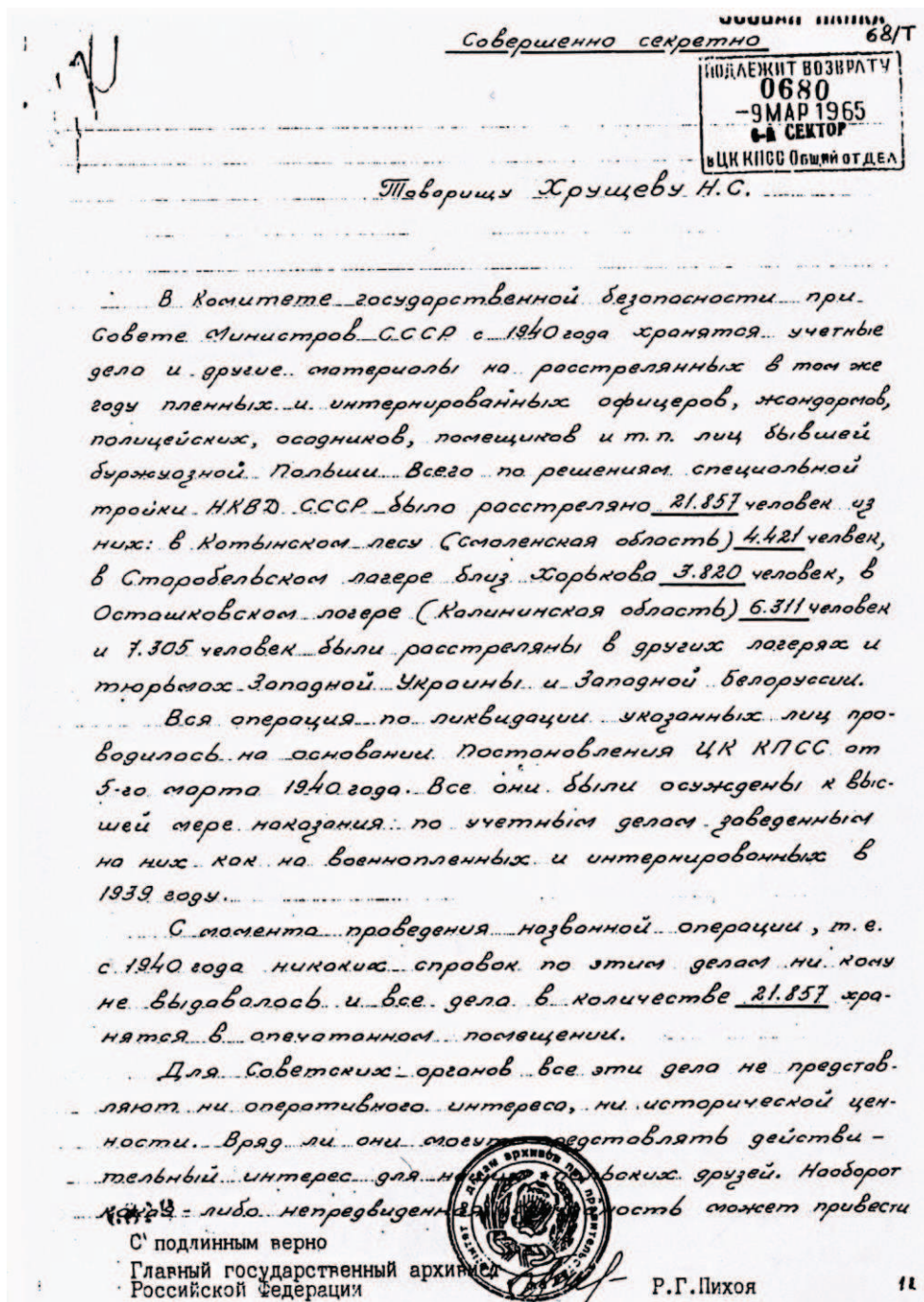
Главный государственный архив
Российской Федерации

Р. Г. Пихоя

9.

Notatka Berii do Stalina z 05-03-1940 wniosek o zlikwidowanie polskich jeńców wojennych

Pismo Szeliépina do I sekretarza KCKZPR Nikity Chruszczowa z marca 1959 r.
o zniszczenie 21857 teczek polskich jeńców rozstrzelanych wiosną 1940 r.

VEILING AND UNVEILING KATYŃ

Summary: For the Polish people Katyń is almost a symbol associated with the genocidal policy of the soviet authorities towards the Polish nation. Murdering in 1940 21857 Polish citizens – the Polish Army and Border Protection Corps officers (both in active service and the reserves), Border Guard officers, and prison and police officers without any trial was an act of genocide committed against Polish citizens.

Key words: Katyń, Nikita Khrushchev, Katyn Committee in London, Solidarity

BEKANNTMACHUNG UND VERHEIMLICHUNG ÜBER KATYŃ

Zusammenfassung: Im Bewusstsein der Polen bleibt Katyń nahezu als Symbol für völkermörderische Politik der sowjetischen Macht gegenüber dem polnischen Volk. Die Ermordung 1940 von 21857 polnischen Bürgern – Berufsoffizieren und Reservisten der polnischen Armee und Grenzschutzkorps, Grenz- und Gefängniswache, Funktionäre der Staatspolizei, Polizei aus Wojewodschaft Schlesien verlief ohne Gericht und war ein Völkermord ausgeübt an polnischen Bürgern.

Schlüsselworte: Katyń, Nikita Chruschtschow, Katyń - Komitee in London, Solidarność